

RAPPORT

RÅSHULT

FÖRDJUPAD BESKRIVNING AV EN KULTURMILJÖ AV
RIKSINTRESSE

Råshult – Fördjupad beskrivning och analys av en kulturmiljö av riksintresse

Framställt av: KMV forum AB, Bäckaby Landskap och WSP group
www.kmvforum.se; <http://www.wspgroup.com/sv/WSP-Sverige/>
Uppdragsansvarig: Mia Björckebaum, KMV forum
Medverkande: Emy Lanemo, KMV forum
Stefan Höglin, Bäckaby Landskap
Cecilia Lindqvist, WSP group

Beställning: Länsstyrelsen i Kronobergs län
Länsstyrelsen i Kronobergs län
351 86 VÄXJÖ
Telefon 010 223 70 00

November 2015

Rapporten kan laddas ner från Länsstyrelsens webbplats
www.lansstyrelsen.se/kronoberg under Publikationer/Kulturmiljö

KMV forum.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Kortfattad överblick	4
<i>Sammanfattning</i>	5
<i>Riktlinjer</i>	6
<i>Affisch</i>	7
Bakgrund	8
<i>Riksintresseprojektet</i>	8
<i>Vad är en riksintressant kulturmiljö?</i>	9
<i>Utgångspunkterna i Råshult</i>	10
<i>Planläge, program och övrig lagstiftning</i>	11
Kulturhistorisk analys	16
<i>Den Regionala skalan</i>	16
<i>Den lokala skalan</i>	18
Landskapet idag	18
<i>Kort historik</i>	19
Miljöns riksintressanta värde	29
Fysiska uttryck i landskapet	31
<i>Riktlinjer</i>	38
<i>Förslag på ändringar</i>	42
Ny Föreslagen gräns	44
Konsekvenser	45
Källförteckning	46

KORTFATTAD ÖVERBLICK

Råshult [G 5] (Stenbrohults sn)

Motivering:

Odlingslandskap i Carl von Linnés födelsebygd med komministerbostället Råshult, som visar strukturen av olika markslag från tiden före lagaskiftet, samt *sockencentrum* med 1800-talsprägel. (*Kognitiv miljö, Fornlämningsmiljö, Vägmiljö, Boställsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Komministerbostället Råshult från 1700-talet, centrum för Linnékulten. Odlingsmarken är unik, eftersom den hävdas för att visa inägomark och utmark, så som landskapet såg ut före lagaskiftet. Ett par kilometer härifrån av 1800-talet präglat sockencentrum med kyrka, sockenstuga, kyrkstallar och kyrkoherdeboställe. Här visas byggnadsbeståndet och åkerns arrendering på 1800-talets jord. I området ingår också fornlämningar, bl.a. tre rösen och ett gravfält som har lång tidsmässig spridning. Åsvägen "Gettryggen" har sannolikt förhistoriskt ursprung.

Figur 1. Figuren visar karta över befintlig gräns för riksintresset i blått.

Källa: Länsstyrelsen i Kronoberg, webbgis.

SAMMANFATTNING

Råshult utgör ett av Älmhults kommun fyra riksintressen för kulturmiljövård. Området är främst förknippat med Carl von Linné som föddes i Råshult år 1707 och växte upp på prästgården i Stenbrohult, numera ett riksintresse. Miljön består bland annat av ett småskaligt odlingslandskap. Bebyggelsemiljön i Råshult präglas av tiden före lagaskiftets genomförande. Vidare finns ett sockencentrum med bebyggelse och odlingslandskap av 1800-talskaraktär och enstaka fornlämningsmiljöer.

Råshult är ett riksintresse som berör andra riksintressen, bland annat friluftsliv och naturvård. Råshult berör även ett Natura 2000-område, samt ett naturreservat och ett kulturreseptat. Råshult har även nominerats till världsarv, än har dock inget beslut fattats.

Riksintressets innehåll bedöms vara väl motiverat och uttrycks tydligt i landskapet. Den bärande riksintressanta berättelsen bedöms vara Linnékulten och övriga uttryck som återspeglar berättelsen om Linné som en internationellt uppmärksammas person under framförallt 1800- och 1900-talet. Dessa kognitiva värden föreslås justeras i motivtexten och beskrivas i uttryckstexten.

Odlingslandskapet i Råshult är för Sverige och Kronobergs län ovanligt rik på landskapselement, äldre markindelningar, samt ängs- och hagmarker. Odlingslandskapet är representativt för det sydsmländska högländets randbebyggelse och bedöms, oavsett koppling till Linné, vara riksintressant.

Stenbrohults sockencentrum är en väl sammanhållen miljö som speglar den regionala berättelsen om de för Kronobergs typiska uppdelning med många och små sockencentra. Vidare bedöms sockencentrumet med kyrkan utgöra viktiga beståndsdelar i berättelsen om Linné samt kopplingen mellan kyrkan och komministerbostället i Råshult.

Riksintressets motivtext föreslås justeras för att bättre lyfta fram dess värden och de kognitiva värdena av berättelserna om Linné och fysiska uttryck för Linnékulten. Riksintressets gränser föreslås justeras något i syfte att bättre överensstämma med befintliga värden. I nordväst föreslås en gränsändring vilken innebär att riksintresset omfattar sockencentrats bebyggelsemiljö från 1800-talet. I öster föreslås en justering för att innefatta det befintliga kulturreseptatets gränser, naturreservat samt fossila odlingslandskap kopplade till Råshult.

RIKTLINJER

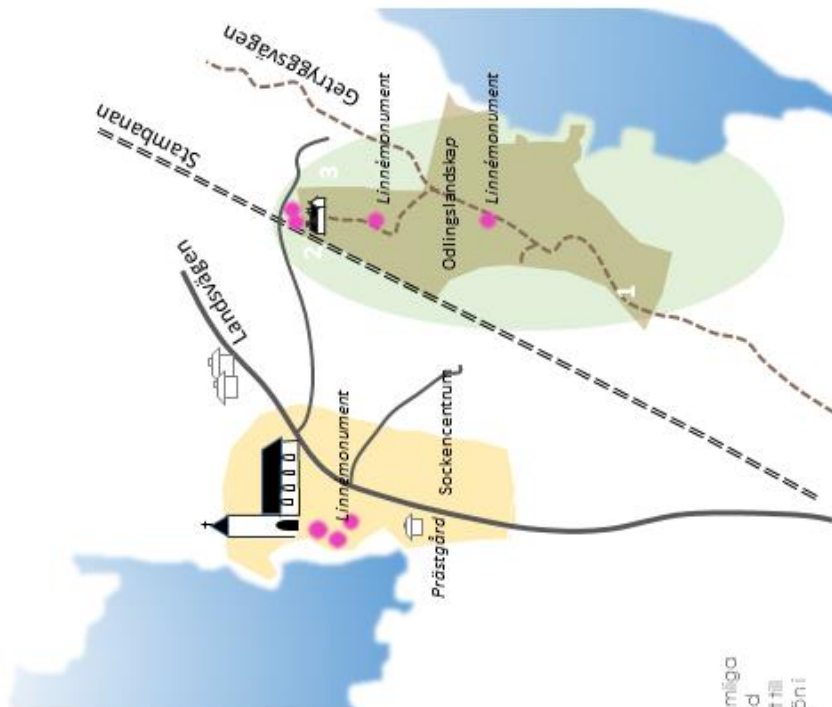
Att ta tillvara riksintressen i planering eller projektering handlar dels om att utnyttja värdenas potential för en hållbar utveckling, och dels om att förhindra påtaglig skada. En åtgärd får, enligt miljöbalken 3 kap 6 §, inte leda till att riksintresset påtagligt skadas. Samtidigt bär ett riksintresse på resurser och möjligheter som ska tas tillvara i samhällsplaneringen. Följande riktlinjer ger ett antal exempel på hur skador kan undvikas samt hur miljön kan vårdas, stärkas och utvecklas:

- Den utpräglade jordbruksbygden tillhör ett av riksintressets värden. Överföring av odlingsmark till skogsmark eller liknande åtgärder som ändrar miljöns karaktär av odlingsbygd kan, beroende på omfattning och lokalisering, medföra påtaglig skada.
- Fortsatt hävd av odlingslandskapets öppna arealer. Fortsatt jordbruk med åkerbruk, ängsbruk och naturvårdsinriktad betesdrift.
- Förvaltningen av Råshults odlingslandskap ska ske enligt den av länsstyrelsen fastslagna skötselplanen för natur- och kulturreseptatet.^[1]
- Bevara och tydliggöra de fysiska spåren av det ålderdomliga odlingslandskapet som tillhört Råhult och Djäkabygd, exempelvis omfattande ängs- och betesmarker, terrasserade åkrar och lövskogsdominerade utmarker.
- Bevara och tydliggöra de fysiska spåren av Linnékulten under 1800- och 1900-talet, exempelvis monument, statyer och minnesstenar.
- Ny bebyggelse bör inte uppföras på ett sätt som kan hindra eller störa upplevelsen av Råshults historiska strukturer. Vidare avstyckningar bör undvikas.
- Informationsskyltarna i sockencentrat kan förbättras och utvecklas. Översyn bör ske i samråd mellan länsstyrelsens naturvårds- och kulturmiljöenhet.
- Vid ny bebyggelseetablering bör hänsyn tas till den historiskt framväxta bebyggelsestrukturen och dess byggnadsskala.
- Vidgning av Getryggsvägen eller andra åtgärder inom vägområdet som ger vägen ett mer storskaligt uttryck eller skapar barriärer mellan vägen och omkringliggande landskap kan medföra påtaglig skada.

^[1] Kulturmiljöprogrammet.

1. Områdets södra del löper den älderdamliga äsvägen "Gettyggarna", sannolikt med förhistoriskt ursprung. Vägen bidrar starkt till upplevelsen av den Linnéanknutna miljön i Råshult.
2. Ett av monumenten till Linnés minne är en obelisk i granit med visuell koppling till järnvägen. Till monumentet hör en anläggning med terrasser, ädelgranar och tulor och trappor ner till järnvägen.
3. Bebyggelsemiljön i Råshult med den restaurerade huvudbyggnaden på gamla Råshult Söregård. I Råshult finns ett odlingslandskap med tydlig älderdamlig prägel som visar strukturen av olika markslag från tiden före lagskiftet.

Riksintresse för kulturmiljövård Råshult [G-5] (Stenbrohults sn)

Motivering:

Odlingslandskapet Carl von Linnés födelsebygd med kommunisterbostället Råshult, som visar strukturen av olika markslag från tiden före lagskiftet, samt sockencentrum med 1800-talsprägel. (Kognitiv miljö, Fornlämningsmiljö, Vägmiljö, Bostälmiljö).

Utttryck för riksintresset:

Kommunisterbostället Råshult från 1700-talet, centrum för Linnékulten. Odlingsmarken är unik, eftersom den hävdas för att visa inägomark och utmark, så som landskapet såg ut före lagskiftet. Ett par kilometer härifrån av 1800-talet präglats sockencentrum med kyrka, sockenstuga, kyrkstallar och kyrkoherdeboställe. Här visas byggnadsbeståndet och åkerens arrendering på 1800-talets jord. I området finns också fornlämnningar, bl.a. tre rösen och ett gravfält som har lång tidsmässig spridning. Äsvägen "Gettyggen" har sannolikt förhistoriskt ursprung.

Ett urval riktlinjer:

- Bevara och tydliggöra de fysiska spåren av Linnékulten under 1800- och 1900-talet, exempelvis monument, statyer och minnesstenar.
- Vidgning av Gettyggsvägen eller andra åtgärder inom vägområdet som ger vägen ett mer starkt uttryck eller skapar barriärer mellan vägen och omkringliggande landskap kan medföra påtaglig skada.
- Förvaltningen av Råshults odlingslandskap ska ske enligt den av länsstyrelsen fastslagna skötselplanen för natur- och kulturresevatet.

BAKGRUND

RIKSINTRESSEPROJEKTET

Länsstyrelsen i Kronobergs län arbetar, sedan 2008, med att förbättra informationen kring länets kulturmiljöer av riksintresse. Tjugo riksintressen har hittills fördjupats, och två utredningsområden – Hohult i Uppvidinge kommun och Ängsfruktodlingarna i Tingsryd kommun har utretts och av Riksantikvarieämbetet beslutats som riksintressen. Parallellt med framtagandet av kunskapsunderlag har även tre intervjuundersökningar genomförts med länets kommuner angående hanteringen av dessa områden. Undersökningarna har visat att kommunerna generellt upplever eller har upplevt svårigheter i samband med planering inom riksintressanta kulturmiljöer. Man har därför efterfrågat förtydligande av riksintressenas motivering, värdekärnor och avgränsning. Genom intervjuundersökningarna upprättades även en prioriteringslista över länets mest utsatta riksintressen.

Under åren 2015-2017 genomför konsultföretagen KMV forum, Bäckaby landskap och WSP group fördjupningar för sammanlagt fjorton riksintressen på uppdrag av Länsstyrelsen. Dessa fjorton riksintressen utgör de resterande riksintresse i länen som ännu saknar fördjupade underlag. Arbetet utförs efter den dialogmodell som har utarbetats och använts av Länsstyrelsen i de tidigare fördjupningsarbetena. Modellen lägger fokus på en dialog mellan stat och aktuella kommuner, och fördjupningen framställs muntligt för folkvalda och tjänstemän vid respektive kommun. Utöver den muntliga presentationen tas också en skriftlig rapport samt en affisch fram, där riksintressets värden på ett kondenserat sätt presenteras tillsammans med de riktlinjer som utredningen resulterat i.

Fördjupningen utgår från Riksantikvarieämbetets motivtext och befintligt källmaterial. Användningen av bilder och kartmaterial är central i Länsstyrelsens presentationsmodell, och syftar till att förbättra dess pedagogiska kvalitet. Föreliggande rapport baseras på den muntliga presentationen, och utgör den skriftliga redovisningen av den fördjupade beskrivningen.

VAD ÄR EN RIKSINTRESSANT KULTURMILJÖ?

Kulturmiljövårdens totalt ca 1650 riksintressen spänner över en långs tidsrymd, från forntida boplatssområden till efterkrigstidens förortsmiljöer och omfattar ett brett urval av miljöer som innefattar såväl landsbygd som stadslandskap. De riksintressanta kulturmiljöerna är miljöer där ett betydelsefullt historisk skeende eller företeelse särskilt väl går att utläsa eller uppleva i dagens landskap. Sammantaget ska de ge en bred, nyanserad och övergripande bild av samhällets historia och de ska belysa ett brett spektrum av tidsperioder, utvecklingsskeden och händelser som har varit av betydelse för samhällsutvecklingen.

Det är sammansatta miljöer där landskapet, bebyggelse av olika slag, kommunikationsstrukturer eller andra fysiska uttryck tillsammans bildar en komplex helhetsmiljö.

Riksintressen för kulturmiljövården är områden som förändras i takt med samhällsutvecklingen, men där de kulturhistoriska värdena ska utgöra en särskilt tungt vägande aspekt vid beslut om ändrad markanvändning. Dessa områden bär på resurser och möjligheter som inte bara ska skyddas från skada, men också tas tillvara som de resurser de är i samhällsutvecklingen. Hushållningsbestämmelserna utgår från att olika aktörer genom god planering och hänsyn så långt möjligt ska hushålla med mark- och vattenområden och den fysiska miljön i övrigt.

Miljöbalkens hushållningsbestämmelser

Hänsyn till kulturmiljöer av allmänt intresse och av riksintresse regleras i de s.k. hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap. miljöbalken (1998:808). Bestämmelsernas syfte är att ge stöd i avgörandet av hur mark- och vattenområden ska användas, och reglerna ska tillämpas så att en god hushållning främjas.

Bestämmelserna om 3 och 4 kap. miljöbalken aktiveras endast vid *ändrad* markanvändning, och kan därför inte användas för att upphäva en pågående verksamhet. De ska tas i beaktande vid vissa beslut eller tillståndsprövningar enligt bl.a. plan- och bygglagen och miljöbalken.

Miljöbalkens 3 kapitel 6 § avser sådana kulturmiljöer som anses särskilt värdefulla från en nationell synpunkt och som därför ska skyddas mot åtgärder som *påtagligt* kan påverka eller skada områdets karaktär. Uttrycket påtagligt skada avser sådana åtgärder som kan ha en bestående negativ inverkan eller tillfälligt ha en mycket stor negativ inverkan.

6§ Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas. Områden som är av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövården eller friluftslivet skall skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.

UTGÅNGSPUNKTERNA I RÅSHULT

Råshult utgör ett av Älmhults kommun fyra riksintressen för kulturmiljövård. Strax norr om Råshult ligger området Höö [G 6] som visar på odlingslandskapet kring en ensamgård. Den rumsliga fördelningen mellan tomt, åker, äng och utmark speglar fortfarande i huvudsak förhållandena före de genomgripande förändringarna av jordbruket ca 1800. Höö är även del av naturreservat. Vidare finns fornlämningsmiljön Römningenområdet [G 4] med ett av landets tätaste bestånd av hållkistor från yngsta stenålder och övergångstiden mot äldre bronsålder med anslutande boplatser. Söder om Höö ligger Älmhults stationssamhälle [G 3] som planmässigt illustrerar ett järnvägssamhälle uppbyggt enligt det 1800-talets stadsbyggnadsideal. Hittills har fördjupade kunskapsunderlag gjorts för Römningenområdet och Älmhults stationssamhälle.

Älmhults kommun har tidigare uppgett (Länsstyrelsens intervjuundersökning 2010) att det generellt sett råder det ett lågt exploateringsstryck inom riksintressena för kulturmiljövården och att kommunen inte har upplevt några svårigheter med hanteringen av riksintressena.

Länsstyrelsen har beställt en fördjupning av riksintresset Råshult då man upplever ett behov av att förtydliga miljöns riksintressanta värden. Bl.a. har Länsstyrelsen och kommunen uttryckt en önskan om att få mer underlag inför eventuella bygglov inom kulturreseptatet.

PLANLÄGE, PROGRAM OCH ÖVRIG LAGSTIFTNING

Naturvärden

Råshult och Stenbrohult ingår i riksintresset för naturvärden (Möckelnområdet objektsnummer NR007011, beslut 2000-02-07). Området är också riksintresse för friluftslivet (Möckelnområdet, objektsnummer FG 2, Naturvårdsverkets beslut 1988-09-19). En stor forskningsinsats gällande flora och fauna har gjorts i området under 1970- och 80-talet.

Vidare är Råshult utpekad som Natura 2000 område. Området ingår i Möckelnområdet¹, vilket i länets naturvårdsprogram från 1989 fått den högsta värdeklassen på en tregradig skala.

Naturrestatet Stenbrohult är beläget på gården Djäknabygd vid sjön Möckeln östra sida, nära Stenbrohults kyrka. Området utgörs av en mosaik av ängs- och betesmarker, före detta åkrar, ädellövskog, annan lövskog och barrskog. Carl von Linné växte upp i prästgården som vid den tiden låg omedelbart söder om den befintliga kyrkan och delvis inom det aktuella området. I grannskapet ligger även Lilla Stenbrohults naturrestat och Stockanäs naturrestat.

Riksintresseområde för friluftsliv

Området utgörs av Möckelnområdet som är ett sjö-, skogs- och odlingslandskap med för den sydsmländska sjöslätten ovanligt stor variation av natur- och kulturtyper. Området drar till sig ett stort antal besökare.

Byggnadsminnen

Inom riksintresset finns byggnadsminnet komministerbostället vilket ligger i kulturreservatets norra kant. Komministerbostället uppfördes någon gång mellan 1751 och 1781.

Kyrkligt kulturminne

Stenbrohults kyrka med kyrkotomt utgör ett kyrkligt kulturminne och skyddas genom Kulturmiljölagen.

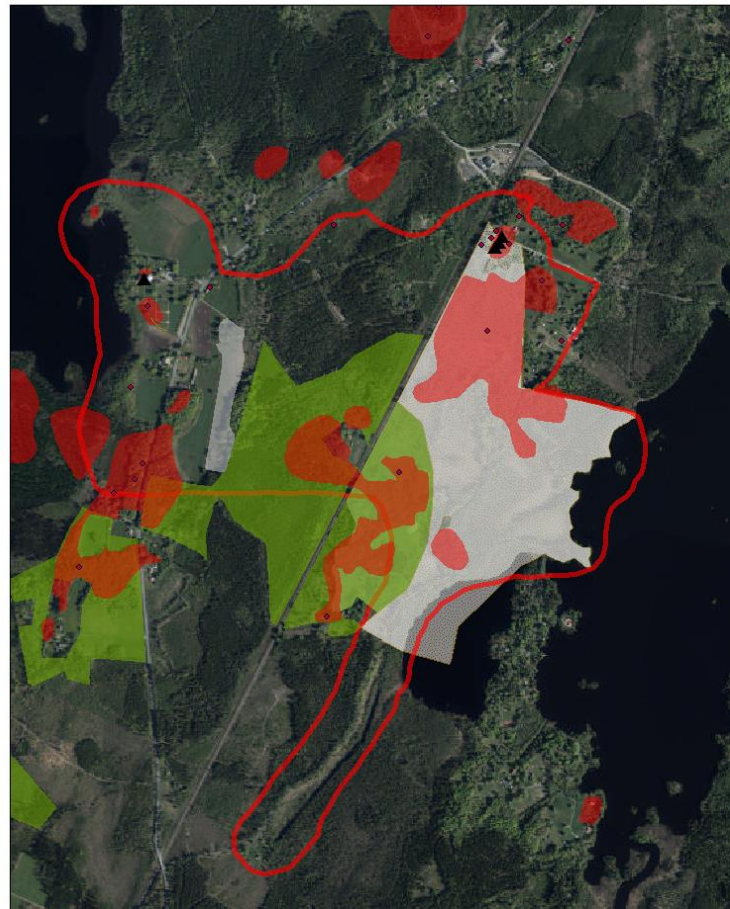
¹ Möckelnområdet "Möckeln" är den största oreglerade näringsfattiga sjön på den sydsmländska sjöslätten. Sjön har mycket varierande stränder med bl.a. tydliga strandhak och strandplan från tiden före en stor sjösänkning på 1800-talet. Den är mycket flikig och har varierande botten. Beroende på berggrund med ett stråk av hyperitdiabas, jordarter, vattentillgång och skiftande kulturprägel har bygden en mycket stor mångfald av rika biotoper.

Fornlämningar

Inom riksintressets utbredning finns flertalet fornlämningar och fornlämningsmiljöer av olika typ. Samtliga fornlämningar omfattas av 2 kap kulturmiljölagen, i vilken skydd av fornlämningar regleras. Inom riksintresset finns bland annat en boplats norr om kyrkan på en udde, fossila åkrar och by/gårdstomter.

Kulturreseptatet Råshult

Kulturreseptatet är 42 hektar stort med gårdsmiljö, inägomarker och utmarker som gränsar mot Såganässjön. Syftet med kulturreseptatet är att bevara och levandegöra de rumsliga strukturerna av Linnés födelseplats från tidigt 1700-tal. Detta ska göras så långt det är möjligt vad gäller såväl de rumsliga aspekterna som kulturhistoriskt innehåll. Detta görs genom att långsiktigt hävda och bruka Råshultsområdet enligt de principer som rådde före den agrara revolutionen. Genom att de rumsliga strukturerna före laga skiftet återskapas och att hävden motsvarar den tiden skapas också förutsättningarna för att de biologiska värdena bevaras. Återställningsarbetet utgår från nuvarande markanvändning och hävd. Enligt föreskrifterna ska endast de markslag som dokumenterats i kartmaterial eller andra historiska beskrivningar restaureras. Varsamhet och ödmjukhet ska iaktas i de delar där det historiska materialet är bristfälligt. Det slutliga målet med restaureringsarbetet och skötseln är att visa på rätt markslag på rätt plats. En vård- och underhållsplan för byggnaderna inom kulturreseptatet har tagits fram under 2010.

Figur 2. Karta som visar befintlig gräns för riksintresset i rött. Fornlämningar i röd polygon, naturreservat i grön och kulturreseptat i vitt.

Skötseln av reservatet och arbetet med återskapandet står förvaltarna Lena och Michael Michaelsson för. Arbetet styrs av skötselplaner som utarbetas i samråd mellan länsstyrelse, förvaltare och Stiftelsen Linnés Råshult, vilka äger marken. Inom kulturresevatet finns ett café som har öppet maj-september.

Kommunala och regionala program

Råshult ingår i kommunens kulturmiljöprogram från 1980-talet och i det regionala kulturmiljöprogrammet.

ÖP Älmhult

I Älmhult kommuns översiktsplan från 2007 behandlas riksintressen i kapitlet om Allmänna intressen. Kommunen arbetar just nu med en ny översiktsplan som ska vara klar år 2015.

I kommuns översiktsplan anges inga konkreta utvecklingsförslag för Råshult. Kommunens ställningstagande gällande riksintresset formuleras som följande: ”kommunen ska verka för att riksintressen för naturvård, kulturminnesvård och friluftsliv skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön”. Kommunens generella kulturmiljöinriktning i översiktsplanen är;

- att se kulturmiljö, fritid och turism som en helhet och att förvalta och vårda kommunens kulturarv samtidigt som besöksnäringen stimuleras och möjligheterna till fritidsaktiviteter och friluftsliv utvecklas.
- Att genom aktiva åtgärder bidra till att skapa engagemang för bevarande av kulturhistoriskt värdefulla miljöer
- att aktivt verka för att samverkan inom turismen ytterligare utvecklas och att turismen i kommunen stimuleras

I översiktsplanen är området norr om Stenbrohults kyrka utpekad som ”utredningsområdet för framtida bostäder”. I översiktsplanen anges vidare att Stenbrohult har stora naturkvalitéer. Vid val av exploateringsområden i ÖP:en är hänsyn bland annat tagen till att ”lokalisering ska ske i anslutning till befintlig bebyggelse”, ”hänsyn tas till kulturella, historiska och arkitektoniska värden i form av byggnader och bebyggelsemiljö”, samt ”hänsyn tas till naturvärden och naturskydd och att strukturen med öppna gröna zoner från sjön och in i landskapet tillgodoses”.

Detaljplaner

Området inom riksintresset omfattas inte av detaljplan eller områdesbestämmelser. Norr om Stenbrohults kyrka, utanför riksintressets nuvarande gräns, har en relativt ny detaljplan antagits som möjliggör 21 villatomter (se ÖP:en ovan). Den nya bebyggelsen ska harmoniera och samspela

med den befintliga, samt hålla en måttlig skala i relation till den omgivande bebyggelsen. De nya husen bör enligt planen ta hänsyn till det kulturella arvet när det gäller helhet, materialval och detaljutformning. För att bevara landskapets karaktär anges att husen bör anpassas till tomt och terräng.

Världsarv

Ett världsarv är en plats som är av enastående universellt värde för hela mänskligheten eftersom den illustrerar planetens eller människans historia. Det är Förenta Nationernas (FN) organisation för utbildning, vetenskap och kultur (UNESCO) som ansvarar för urvalet av platser till världsarvslistan. Listan består i dagsläget av 981 kultur- och naturarv från olika håll i världen.

Riksantikvarieämbetet har fört upp de svenska delarna av ansökan ”The Rise of Systematic Biology” på Sveriges officiella lista över planerade världsarvsnomineringar hos UNESCO. Platser som kan komma att ingå i nomineringen ”The Rise of Systematic Biology” illustrerar tillsammans hur vetenskapens systematiska biologi utvecklades under 1700-talet. Några av miljöerna är historiska botaniska trädgårdar. Andra miljöer utgörs av platser där vetenskapliga exkursioner och insamlingar gjorts.

Kulturreseptatet Råshult är en av totalt elva platser i åtta länder som är påtänkta i en transnationell seriell nominering till UNESCOs världsarvslista. I denna nominering är det uppkomsten av den systematiska biologin (under ledning av bland andra Carl von Linné) under 1700-talet som är det centrala.

Vad gäller världsarvet ligger fokus på de arter och miljöer som kan kopplas samman med Linnés vetenskapliga arbete. Det vill säga att samma genetiska individer som växte i Råshult under Linnés tid, även växer där idag. Det som ligger i fokus vad gäller världsarvet är:

- Autenticiteten i det växtmaterial och deras miljöer där de förekommer i Råshult. Detta innebär generellt att införsel av växter utifrån inte ska ske. Detta gäller inte åkerutsäde och växter som odlas i trädgårdarna. Åtgärder för att till exempel etablera ängsvegetation eller buskar och träd till restaurerade områden görs med material hämtat från andra delar av kulturreseptatet.
- Ytterligare en anledning är att Linné föddes i Råshult och växte upp bara någon kilometer därifrån vid Stenbrohults prästgård. När Linné blivit utnämnd till professor i Uppsala beskrev han växter från sin hembygd.

Sveriges världsarv hanteras genom tillämpningen av främst Plan- och bygglagen (PBL), Miljöbalken (MB) och Kulturmiljölagen (KML).

I nuläget finns ingen karta som redogör för det nominerade världsarvets buffertzona. Utbredningsområdet för världsarvet bedöms vara kulturresevatets gränser.

KULTURHISTORISK ANALYS

DEN REGIONALA SKALAN

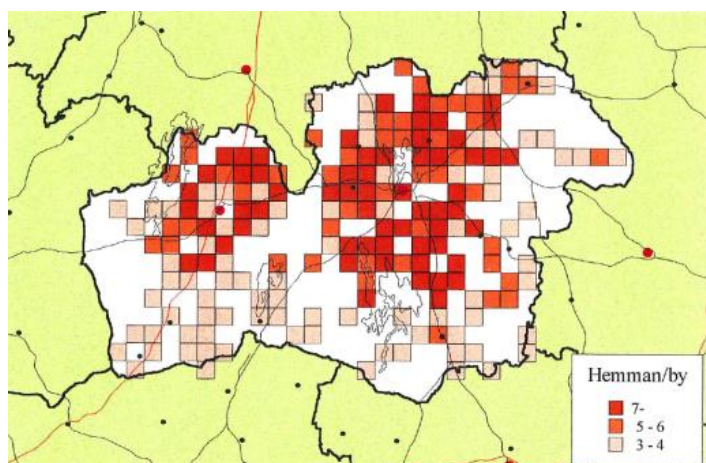
Kronoberg präglas tydligt av två centralbygder, en i öster och en i väster, där bosättning, odlingsmark och infrastruktur varit som mest koncentrerade allt sedan forntiden. Det som idag omfattas av Älmhults kommun har i flera kulturhistoriska avseenden utgjort ett gränsland. Detta dels i förhållande till den gamla gränsen mot Danmark och dels kring den ännu äldre gränsen mellan de båda folklanden Finnveden och Varend. Vilka ur vissa hänseenden också utgör skiljelinjen mellan Väst- och Östsverige

Södra Kronoberg präglas av ett lätt kuperat landskap, rikt på sjöar och skogsvegetation. Landskapet har i historisk tid haft en tydlig sydsvensk prägel. Utmed det sydsvenska höglandets södra sluttningar dominerade de öppna landskapen med sina ädellövträd. Sedan framförallt 1800-talet utgörs vegetationen främst av gran. Flera större kommunikationsleder passerar södra Kronoberg i nord-sydlig riktning. Det är främst längs de större landsvägarna och i stationssamhällena längs järnvägen som regionens mest betydande tätorter har växt fram under 1800- och 1900-talet. Den historiska bebyggelsebilden har fram till dess dominerats av små och medelstora byar med upp till fyra hemman.

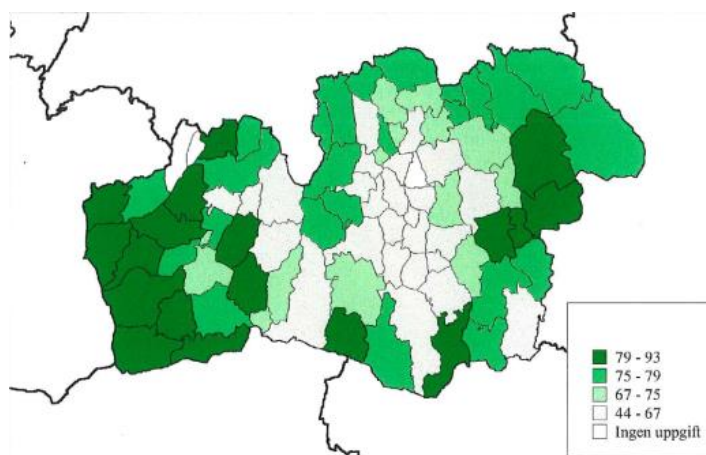
Älmhults kommun är belägen utanför centralbygderna, och byarna är ofta mindre och inte sällan etablerade först under medeltiden. Adeln har generellt haft mindre utbredning utanför centralbygderna, men just kring Möckeln är frälsets närvaro påtaglig och flera säterier finns. I perifera lägen i Varend och Finnveden är ensamgårdar vanligt förekommande.

Söder om Råshult ligger centralorten Älmhult som växte långsamt i storlek fram till 1862 då en järnvägsstation till Södra stambanan anlades. Längs med Södra stambanan finns ett flertal typiska kommunikationsmiljöer och även verksamheter som har koppling till främst vattenkraft och skogsnäring.

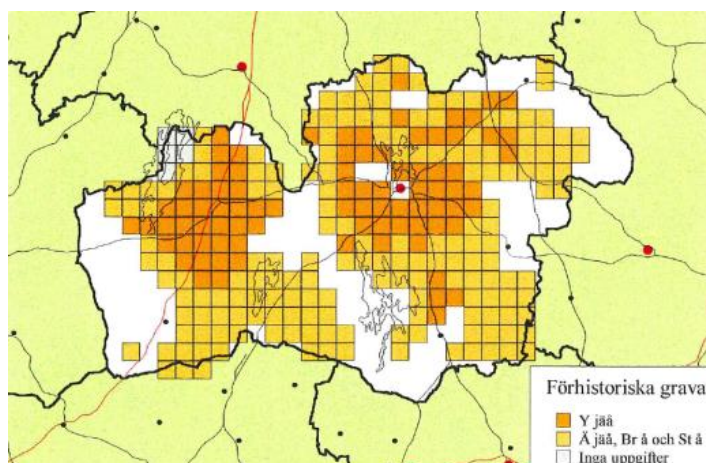
Norr om Råshult, på andra sidan av Möckeln, ligger Agunnaryds kyrko- och bymiljö. Strax norr om Råshult ligger Höö med ett välbevarat odlingslandskap kring en ensamgård. Väster om Råshult ligger herrgården Möckelnäs, belägen på en holme i Möckeln. Strax norr om Råshult ligger orten Diö vilken har medeltida anor och ligger vid den viktiga transportleden och kraftkällan Helgeån. I Diö har det funnits en masugn med järnframställning under medeltiden.

Figur 3. Figuren visar byarnas storlek och utbredning. Rekonstruerade utifrån fastighetsbeteckningen på ekonomiska kartan 1950. Källa: Stefan Höglin, Länsöversikt Kronobergs län, 1998.

Figur 4. Figuren visar Ångsmarkens andel av inägorna 1865. Källa: Stefan Höglin; SCB

Figur 5. Figuren visar de förhistoriska gravarnas ålder och utbredning. Centralbygderna i Finnveden (västra Kronoberg) och Varend (östra Kronoberg) framträder tydligt. Källa: Stefan Höglin, Länsöversikt Kronobergs län, 1998.

DEN LOKALA SKALAN

LANDSKAPET IDAG

Stenbrohults socken är belägen på den östra sidan av Möckeln, och genomflytes av Helge å. Socknen består mest av skogsmark, mossar och sjöar. Genom socknen löper grusåsar i nordsydlig riktning. Stenbrohult ligger på gränsen mellan granit- och gnejsberggrunden. Dessa urberg är näringsfattiga och med låg kalciumhalt. I gränzonen finns stråk med mer kalciumrika bergarter, särskilt hyperitdiabas, i trakten kallad grönsten eller "svart granit". Detta gör att marken är väldigt bördig och vegetationen artrik på och i anslutning till grönstensområdena. I övrigt är det endast grönstensbergen och några moränhöjder som bidrar till en mer varierad topografi. Sydsmåland är ett skogbevuxet slättland.

Längs större delen av socknens västra gräns utbreder sig sjön Möckeln, vars namn betyder den stora sjön. Runt Möckeln finns gott om ädellövskog och lövblandskog med ett rikt växt- och djurliv. Flera herrgårdar finns runt om Möckeln. På halvön öster om riksintresset ligger exempelvis Möckelsnäs herrgård. Två mindre sjöar, den sänkta Steningen och den något uppdämda och reglerade Såganässjön finns längs Helge å, uppströms Möckeln i socknens centrala del. Stenbrohults södra del domineras av mossar, vilka är omvandlade genom dikning och torvtäkt.

Landskapet intill sockencentrat sluttar svagt mot sjön i sydväst. Sjön har mycket varierande stränder med bland annat tydliga strandhak och strandplan från tiden före en stor sjösänkning på 1800-talet. Väg 600 som löper genom riksintresset omgärdas främst av ängs- och betesmark. På den norra delen av sträckan finns enstaka bostadshus och trädvegetation. En ny cykelväg håller på att anläggas längs med väg 600.

Boskapsskötsel har under flera hundra år fram till början av 1900-talet varit den dominerande näringen i Stenbrohult. Detta kan ses genom de bevarande småskaliga odlingslandskapen. Under 1800 och 1900-talet har däremot skogsbruk och småindustri tagit över denna roll. En del småindustrier har utvecklats till stora bolag, där framförallt IKEA utgör ett gott exempel.

Södra stambanan, som stod klar under 1860-talet, löper genom riksintresseområdet. Detta har medfört påverkan genom fysiska ingrepp, buller och begränsad framkomlighet. Stambanan medförde att en rad industriella näringar etablerades i området, bland annat snickerier och möbelfabriker, varav många finns bevarade än idag. Intill stambanan finns artrika odlingslandskap samt skogsplanteringar och moderna brukningsvägar. Genom kulturresevatet löper en grusås i nordsydlig riktning som påminner om inlandsisens avsmältning i trakten för cirka 12 000 år sedan. På grusåsen öster om Råshult löper en smal landsväg.

KORT HISTORIK

Forntid

Stenbrohult utgör den sydvästligaste socknen i Allbo härad. Socknen gränsar i norr och väster till Agunnaryd- och Pjätteryds socknar i Sunnerbo härad. I öster gränsar socknen till Virestads socken. Redan under bronsåldern och äldre järnåldern förefaller Stenbrohult ingått i ett område

Medeltid

med etablerade bosättningar. Först under medeltiden förefaller bebyggelsen fått en fastare struktur. De många hultnamnen skvallrar i samma riktning med förbehåll för att ett mindre gravfält från yngre järnålder ligger vid Stenbrohults prästgård. Vid denna tid är det troligt att det som senare skulle bli prästgård utgjorde en huvudgård för en frälseman som lät uppföra kyrkan som en gårdskyrka. Utvecklingen är typisk för det perifera läget i det småländska höglandet.

1500-tal

Enligt Smålands handlingar år 1545 fanns i Stenbrohult minst 57 gårdar. De flesta var ensamgårdar och en gård tillhörde sockenkyrkan. I byn Råshult fanns enligt samma handlingar ett skattehemman samt ett hemman som tillhörde Växjö domkyrka. I hela socknen var den dominerande formen skattehemman, det vill säga en gård bonden själv ägde. 26 ½ hemman var skattehemman, medan det fanns 15 stycken frälsehemman, gårdar som ägdes av frälse och brukades av arrendatorer. Växjö domkyrka hade, förutom gården i Råshult, ytterligare 11 stycken prebendegårdar i Stenbrohult.² Tre av socknens gårdar ägdes av sockenkyrkan, varav gården i Stenbrohult var en. Biskopen i Växjö stift hade också en gård i socknen.³

1600-tal

I söder gränsade Stenbrohult till Loshults socken i Skåne, som fram till 1658 var en del av det danska riket. Genom det aktuella landskapet löpte en viktig landsväg som anknöt Växjö söderut mot Skåne och kontinenten. Såväl danska som svenska trupper kom under historisk tid den här vägen och krävde bland annat mat och nattlogi av traktens bönder.

Socknen drabbades sannolikt svårt av de pågående krigen under 1600-talet och i 1678 års jordebok antecknas bland annat Råshult som öde, vilket även kunde betyda att gården inte förmådde betala sina skatter.

En uppskattning från år 1618 visar på en fördubbling av befolkningen till cirka 600 personer. Därefter följde pest, missväxt och krig vilket ledde till en

Figur 6. Figuren visar 1600-talet i Prästgården Stenbrohult, Djäknebygd. Riksintresset markerat i rött. Källa: Lantmäteriet.

² En prebendegårds avkastning användes för att betala olika befattningar inom kyrkan, i det här fallet domkyrkan i Växjö.

³ Komministerbostället i Råshult. Text: Magdalena Jonsson, Kalmar läns museum

Råshult – fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse – Länsstyrelsen i Kronobergs län 2014

befolkningsminskning. Under 1700-talet skedde en befolkningsökning och under 1700-talets början föds Linné i Råshult och flyttar så småningom till prästgården i Stenbrohult.

Sockencentrum

Kring sockenkyrkan samlades socknens allmänna byggnader och det var här som både kyrkliga och världsliga frågor behandlades. I samband med kyrkans uppförande var församlingsborna skyldiga att uppföra en bostad åt prästen. Prästgården fungerade även som ett offentligt hus där många av de gemensamma angelägenheterna avhandlades. Intill kyrkan samlades bland annat skola, kyrkstallar med mera. Lämningar av den gamla prästgården, vilken var Linnés uppväxthem, revs under 1880-talet. En ny prästgård uppfördes senare på ett läge cirka 300 meter längre söderut. Under 1800-talet fördubblades folkmängden i Stenbrohult och ny bebyggelse tillkom strax norr och söder om Stenbrohults sockencentrum.

Södra stambanan

När Södra stambanan drogs genom landskapet år 1862 underlättades såväl export av varor som inflöde av kunder, pengar och varor. I anslutning till Södra stambanans stationer växte hantverks- och handelscentran fram.

Jordbrukseffektiviseringar

Under 1800-talet sker de för Kronoberg typiska jordbrukseffektiviseringarna i form av sjösänkningar. Sjön Möckeln sänktes med närmare två meter. Sjösänkningen fick stora effekter på landskapet och resulterade i nya brukbara odlingsmarker.

1900-tal

Under 1900-talet tillkom enstaka bebyggelse och industrier etableras i Råshult, bland annat en snickerifabrik och en möbelfabrik strax nordväst om kulturresevatet. Vägnäten förbättras i och med anpassningen till motortrafik och bland annat tillkommer en väg från Råshult öster ut över den sänkta Såganässjön.

Figur 7. Figuren visar rikintresset markerad med röd polygon på karta från 1600-talet. Observera den f.d. häradsvägen som löpte förbi Råshult. Källa: lantmäteriet.

Figur 8. Karta från 1869. Observera vägen genom sockencentrat och järnvägen. Källa: Lantmäteriet.

Figur 9. Karta från 1950-tal. Observera skillnaden i odlingslandskapens karaktär i Stenbrohult och i Råshult/Djäknabygd. Industrier har tillkommit. Ny bebyggelse/avsöndringar görs också tydligt. Nya vägnät har tillkommit mot öster över Såganässjön efter sjösänkningen. Källa: Lantmäteriet.

Figur 10. Analys av viktiga vägnät. Upprättade efter analys av karta från 1841 (Råshult). Vägar som sammanbinder Djäknabygd är baserade på fragment som ses på karta från 1841 samt kartan från 1952 (vilken är kartan från 1952?). Hänvisa! varför dessa ska tolkas med försiktighet. Viktiga historiska målpunkter i landskapet markerade i orange. Källa: Lantmäteriet.

FÖRDJUPNING - RÅSHULT

Råshult bestod under historisk tid av två hemman; Norregård och Södregården, där Södregården utgjorde komministerbostället.⁴ Vid laga skiftet 1842 hade Norregården delats och utgjordes av två brukningsenheter. Vid skiftet delades det gemensamma ensädesgårdet upp mellan gårdarna, varvid Södregården erhöll de södra delarna av inägorna. Dessa kom så småningom att beskäras när järnvägen drogs genom markerna under 1860-talet. Råshults odlingslandskap har vid ett flertal tillfällen djupstuderats varför detta inte genomgår en djupare analys i denna utredning.⁵

Odlingslandskapet i Råshult visar idag delar av den markstruktur som fanns innan laga skiftet. Det är emellertid omöjligt att återskapa strukturen i landskapet som fanns före den agrara revolutionen. Detta eftersom endast en liten del av det som brukades under 1700-talet återskapats. Vid tiden för laga skiftet var proportionerna åker: äng: utmark i byn Råshult 1: 7,4: 12. Den ålderdomliga inägostrukturen med åker och äng som ligger i samma gårde har till stora delar bevarats. En del av de små åkertegarna brukas än idag. Formerna på många av åkrarna är ålderdomliga och girar runt stenar och block. Detta hänger samman med användningen av åder och att man endast plockade upp stenar som en man kunde lyfta. Mindre stenar har man flyttat till större och jordfasta stenar vilket har resulterat i små odlingsrösen i och intill åkrarna samt i dess renar. Åkerhak har bildats genom årens lopp av åkerbruk. Smala remsor av renar skiljer de små åkertegarna åt och visar på den gamla paracellindelningen. I rösen och renar växte olika bärande buskar och träd vilka hade stor betydelse för självhushållet. En del åkrar i den västra delen har brukats under första halvan av 1900-talet och har därmed också genomgått den tidens rationaliseringar. Idag är två av de gamla åkrarna rekonstruerade.

Råshults bebyggelse bestod på 1840-talet av ett tiotal byggnader, De flesta belägna vid nuvarande Linnéstugan och en bit norr om vägen. Komministergården, Linnés födelseplats, låg i södra delen av byn i vinkel mot det som idag kallas

Figur 11. Detalj av karta från år 1841, Råshult. Riksentresset markerat med röd linje. Stambanan med brun linje. Källa: Lantmäteriet.

⁴ För närmare beskrivning av Råshults historia finns bl.a. boken "Komministergården Råshult, utgiven av Länsstyrelsen.

⁵ Se beslut om skötselplan för kulturresevatnen samt boken "Råshult under Linnés tid", utgiven av Länsstyrelsen år 2000.

Linnéstugan. De två hus som är museibyggnader samt det återuppförda Linnés födelsehem, står på platser där hus fanns på laga skifteskartan. Linnés födelsehem drabbades av brand troligen under 1730-talet och återuppfördes därefter.

Gården Råhult upphörde att vara ett kyrkligt boställe år 1904 och skötseln av gården övergick till en arrendator när jordbruket delvis rationaliserades.

Fördjupning - Carl von Linné

Carl Linnaeus, eller Carl von Linné som han senare kom att kalla sig, föddes i komministerbostället Råshult, Stenbrohults socken i Småland den 13:e maj år 1707. År 1709 flyttade familjen till prästgården vid Stenbrohults kyrka.

Linné är den internationellt mest kände svenske vetenskapsmannen genom tiderna. Han är för många människor ”blomsterkungen” och är mest känd för sitt sätt att ordna naturen i det klassifikationssystem som presenterades år 1735 i *Systema naturae*. Han förenklade även sättet att ge vetenskapliga och internationella namn på växter och djur. Namngivningssystemet, med två latinska namn för varje djur- och växtart, används än idag över hela världen och förenklar kommunikationen mellan olika länders forskare, trädgårdsodlare, fågelskådare med mera.

Figur 11. Pastell av Gustaf Lundberg 1753. Källa: UUB.

Figur 12. Figuren visar Linnés Hammarby i Uppland som utgör kulturresevat med syfte att bevara och utveckla ett unikt kulturlandskap. Det är präglad av Carl von Linné under sent 1700-tal. Inom resevatet ska det finnas möjlighet att på ett pedagogiskt sätt visa odlingsformer och tekniker under en tid av agrara reformer. Miljön skall även erbjuda goda förutsättningar för bedrivandet av vetenskapliga studier. Foto: Wikipedia.

Linnékulten – Några nedslag

1800-tal

För att sammanfatta var Linné inte alls särskilt populär i sitt hemland Sverige under sin levnadstid.⁶ Efter Linnés död försökte de närmaste vännerna och lärjungarna hålla minnet vid liv utan större framgång. När 100-årsminnet av hans födelse skulle firas år 1807 inskränkte sig hyllningarna till ett par mindre festligheter i Växjö och Uppsala. Det gjordes också några försök att starta linneanska föreningar i Sverige; i Uppsala 1800, i Visby 1806 och i Stockholm 1832. Dessa försök rann snabbt ut i sanden. Det var först i och med 1800-talets romantiker som dagens uppfattning av Linné började växa fram. Läkaren Israel Wasser, botanisten Elias Fries och

Hjältemyt?

historikern Geijer var några av dem som tog vara på arvet efter Linné. Flera biografier över honom publicerades. Hans egna självbiografiska anteckningar trycktes, vilket också bidrog till ett ökat intresse. Under 1800-talet växte således intresset för Linné. Han passade väl in i tidens nationalistiska och nationalromantiska strömningar. Exempel som visar på uttryck för Linnékulten var bland annat att Linnés gård Hammarby i Uppsala köps in av staten år 1879. Gården med byggnader från Linnés tid, jämte en del av parken inrättades till ett museum.

1900-tal

Den bild av Linné som växte fram kan sägas vara en variant på den urgamla hjältemyten. Linné föds under fattiga förhållanden i ett prästhem i en avlägsen, liten och okänd plats någonstans på den småländska landsorten. Han möts först av okunnighet och oförstående av sina lärare som inte förstår vilket blivande storhet de har att göra med. Under sin läroperiod möts Linné av avundsjuka, mäktiga rivaler och andra svårigheter. Slutligen triumferar han och vinner allas beundran.

Vid 200-årsjubileet av Linnés födelse år 1907 var situationen en helt annan än hundra år tidigare. Linné hade blivit den fromme blomsterfursten, barnkär och blid; en symbol för ungdom och vår. Det hölls festligheter, göts byster och minnet av Linné vårdades ömt. Att Sverige under Linnés ledning under ett par decennier varit världsledande inom den botaniska forskningen var också något man tog fasta på. Minnet av denna storhetstid och drömmar om fosterländsk storhet passade sannolikt bra in eftersom Sverige några år tidigare förlorat Norge. År 1917 bildades Svenska Linnésällskapet, som snart började utge en årsskrift.

Linnejubileet 2007

När 250-årsminnet av Linnés födelse firades år 1957 skrev Sten Lindroth, då nyutnämnd professor i idé- och lärdomshistoria, en artikel med rubriken "Linnékulten". Han kritiserade den romantiska idylliserade bilden av Linné

Figur 13.
Linnémonument i
Madrid från 1859.

Figur 14.
Linnémonument i
Humlegården i
Stockholm. Källa?

Figur 15. Bild från
invigningen av ett
Linnémonument i
Paris år 1907. Källa:
UUB.

⁶ Artikel ur *Populär historia*; "En småländsk blomsterprins".

Råshult– fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse – Länsstyrelsen i
Kronobergs län 2014

som alltsedan jubileet år 1907 blivit förhärskande i historiska framställningar.

Linnéjubileet år 2007, vilket markerade 300-årsminnet av Linnés födelse, tycks ha varit något av en hittillsvarande kulmination. Pressmeddelanden och pressinbjudningar resulterade i fler än 400 inslag i nationell media och nära 2 500 i internationell media. Uppsala och universitetet där Linné levde och verkade besöktes av team från bland andra BBC, Science, Nature och New York Times. Inslag förekom i en lång rad ledande tidningar, från Die Zeit, Pravda och The Japan Times. Under 2007 invigdes även kulturresevatet Linnés Hammarby i Uppsala län som syftar till att bevara och utveckla ett unikt kulturlandskap, präglad av Carl von Linné under det sena 1700-talet.⁷

⁷ Skötselplan för Linnés Hammarby, Länsstyrelsen i Uppsala län, 2007.

Linnekult i Stenbrohult

Den förste som uppmärksammade Råshults och Stenbrohults koppling till Linné var komminister Lång som under tidigt 1800-tal lät uppföra ett minnesmärke i form av en ekstolpe med målade blommor och en inskription. Denna placerades vid riksvägen för att visa vägen till Linnés födelsehem. År 1822 stod den så kallade Linnégrottan klar. Den bestod av lindar och lönnar som planterats i en cirkel. I mitten på en kulle låg en minnestavla av sten. Här fanns också en stenbänk med inskription och vid ingången två trätavlor. Den här anläggningen ligger en bit ifrån gården och finns delvis kvar än idag. Ekstolpen ersattes 1827 av ett stenmonument som av samtidens ögonvittnen liknades vid en kakelugn. Det var byggt av natursten och prytt med flata kalkstensplattor.

År 1861, under komminister Borghs tid, tog Hushållningssällskapet i Kronobergs län, med stöd av landshövding Mörner, och biskop Hultman initiativet till ett nytt minnesmärke. Detta resulterade i en parkanläggning med grindar vid gården och en obelisk som var synlig för tågresenärer på den nybyggda stambanan. Området bakom Linnéstugan formades som en park med ett monument över Linné i anslutning till det nylagda järnvägsnätet. Området framför Linnéstugan terrasserades med mur och omgärdades med stenmurar som avskilde parken från växtligheten på ömse sidor. En grusad rundel runt monumentet, hårt tuktade kantskurna gräsmattor planterade med enstaka buskar och lågväxande träd, inramade anläggningen på typisk nationalromantisk manér utmärkande för tidens järnvägsparter.

Linnés födelseplats, komministerbostället Råshult, har sedan 1800-talet varit en verklig kultplats för minnet av Linné och mangårdsbyggnaden är utpekad som huset där han föddes. Denna myt fortsatte att odlas långt efter att det påvisats att "Linnéstugan" var betydligt yngre. Linné

bodde på Råshult Södergråd endast under sina två första levnadsår. Att Råshult likväl har kulturhistoriska värden och bär på spår av 1700-talet beror framförallt på det

Figur 16. Minnessten intill södra stambanan. Foto: Upplandsmuseet.

Figur 17. Karta från år 1841, Råshult. Riksintraset omfattar en del de centrala delarna av odlingslandskapet. Källa:

rekonstruerade odlingslandskapet, med blomsterrika slätterängar, hamlade almar och lindar samt långa trädgårdsgårdar kring inägomarken.

Linnés barndomshem var Stenbrohults prästgård, kyrkoherdens boställe invid kyrkan och sjön Möckelns strand. Idag är platsen där prästgården stod markerad och en källare finns bevarad som är omgärdad av ett gjutjärnsstaket och en informationsskylt.

Det sägs att den unge Linnés botaniska intresse varit den lilla botaniska trädgård som anlagts intill prästgården. I den senare mytbildningen kring ”Blomsterkonungen” påstås att unge Linné ofta villade bort sig i skogar och hagmarker på jakt efter rara örter i landskapet kring Stenbrohult. Han lär ha varit försvunnen i flera dagar.

Under 1900-talets början ökade strömmen av turister. Fler och fler ville besöka Linnés födelseplats och detta genererade problem för arrendatorn som bodde på gården. Frågan togs upp vid en syn av bostället år 1926. Synenämnden hade stor förståelse för att turisterna kunde bli störande. Det beslutades därför att en ny arrendatorsbostad skulle byggas öster om den stora ladugården från år 1872. Den gamla sätesstugan var i dåligt skick och att reparera den skulle bli kostsamt. Dessutom fanns en intressent som ville ta över besöksmålet. År 1922 hade Hembygdsföreningen Linné startat och de förklarade sig vid synen villiga att arrendera den gamla sätesstugan, sädesboden och trädgården. Även staten började på 1920-talet uppmärksamma Råshult och år 1930 beviljades pengar för att restaurera stugan till dess ursprungliga utseende.

Under 1900-talet har Råshult förvandlats till ett viktigt besöksmål i Älmhults kommun och är idag ett av de mest välbesökta i länet och i Småland. Kyrkan, som under alla år varit ägare till Råshult, skänkte år 1999 gården till en nybildad stiftelse med nuvarande huvudmännen Älmhults kommun och Växjö stift. Denna stiftelse ersatte en tidigare, som bildats år 1987. Under de senaste åren har man på Råshult medvetet arbetat med rekonstruktion av såväl landskap som byggnader. År 2002 förstärktes byggnadsminnet Råshult, då gården blev Kronobergs läns första kulturresevat.

Råshult, Stenbrohult, Möckelnäs och Taxås är några av de platser 300-årsminnet av ”bygdens världsberömda son”.⁸ Så här skrivs det med anledning av firandet; ”Födelseplatsen i Råshult, uppväxtåren i Stenbrohult, de botaniska vandringarna på Möckelnäs och Taxås, tillsammans med skolåren i Karolinerhuset i Växjö. Genom att vandra i Linnés fotspår kan man här komma nära inte bara Carl, utan också den tid då han levde och verkade”. Som ett led i firandet av Carl von Linnés födelse för 300 år sedan grävdes även den gamla prästgården i Stenbrohult fram.

⁸ <http://www.linneshult.se/index.cfm?pg=15>

BEDÖMNING

MILJÖNS RIKSINTRESSANTA VÄRDE

Inom riksintresset finns tre miljöer med olika karaktär; Linnékulten, Odlingslandskap innan den agrara revolutionen, samt sockencentrum. Samtliga har ett historiskt samband. Dessa beskrivs nedan separat, även om värdena har direkt historisk koppling.

1. Linnékulten

Den bärande riksintressanta berättelsen bedöms vara Linnékulten och uttryck som återspeglar berättelsen om Linné som en internationellt uppmärksammas person under framförallt 1800- och 1900-talet. Stora ansträngningar har gjorts sedan tidigt 1800-tal i syfte att lyfta fram berättelsen om Linné. Bland annat har odlingslandskap och byggnadsmiljö rekonstruerats och restaurerats som ska visa förhållandena vid Linnés tid i Råshult. Monumentala inrättningar har byggts under 1800-talet som visar hur viktig och identitetsskapande Linné varit för Sverige. Dessa kognitiva värden bör justeras i motivtexten och beskrivas i uttryckstexten.

2. Odlingslandskap innan den agrara revolutionen

Odlingslandskapet i Råshult är för Sverige och Kronobergs län ovanligt rik på landskapselement, äldre markindelningar, ängs- och hagmarker.

Odlingslandskapet är representativt för det sydsmländska höglandets randbebyggelse och bedöms, oavsett koppling till Linné, vara riksintressant.

Området har också vetenskapshistoriska värden i form av de arter som nämns från Råshult och Stenbrohult i Linnés verk och som fortfarande finns bevarade.

3. Sockencentrum

Stenbrohult sockencentrum är en väl sammanhållen miljö bestående av en vitkalkad salskyrka från 1830-talet, ett skolhus/sockenstuga/församlingshem, kyrkstallar från 1800-talet, en prästgård med arrendebostad och jordbruksbyggnader samt den gamla kyrkogården. Här drivs fortfarande ett aktivt jordbruk och kulturmiljön omges därför av ett öppet odlingslandskap.

Sockencentrumet speglar dels den regionala berättelsen om den för Kronoberg typiska uppdelningen med många och små sockencentra. Vidare bedöms sockencentrumet med kyrkan utgöra viktiga beståndsdelar i berättelsen om Linné samt kopplingen mellan kyrkan och komministerbostället i Råshult.

Övrigt

Fornlämningsmiljön i sig bedöms inte vara riksintressant, men den återspeglar ändå landskapets tidsdjup och bidrar till upplevelsen och kunskapen av odlingslandskapets samt sockencentrats framväxt från forntid in i historisk tid. Gettryggsvägen bedöms bidra till upplevelsevärde av en museal miljö intill komministerbostället.

Kognitiva miljöer

Ett fyrtiotal riksintressen har rubricerats som s.k. kognitiva miljöer i Sverige. Dessa miljöer definieras som traditionsbärande landskap vars riksintressanta värde består i de exceptionellt starka föreställningar som människor genom tiderna har knutit till den specifika platsen. Alla landskap bär på traditioner och kognitiva värden, de miljöer som har utpekats som riksintressen har ansetts besitta särskilt starka sådana. De kognitiva miljöerna är ojämnt fördelade över landet och de län som uppvisar störst antal riksintressen av denna typ är Gotland (4 st.), Norrbotten (5 st.), Värmland (7 st.) och Västra Götaland (8 st.). Ett betydande antal av dessa miljöer är personhistoriskt förknippade med konstnärer eller författare såsom Carl Larssons Sundbornsåns dalgång [W 20b], Selma Lagerlöfs Mårbacka [S 32] och Rottneros [S 31] eller Frödings Alsterdalen [S 18]. Miljöerna kan bestå av personens födelsehem eller miljöer som särskilt skildrats i dess konstnärskap. Värmlands län uppvisar ett särskilt stort antal kognitiva riksintressen med anknytning till ett konstnärskap eller författarskap.

Fysiska uttryck i landskapet

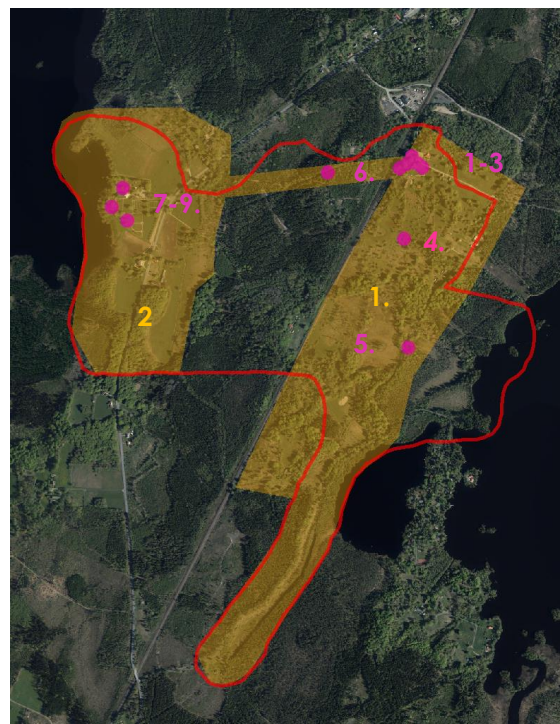
1. Linnékulten

Landskap

- Odlingslandskap med tydlig ålderdomlig prägel. Rekonstruerade odlingslandskap, gårdsmiljöer trädgårdar, byggnader m.m. (nr. 1 markerad i orange färg i figur 18).
- Sockencentrum med centralt placerad kyrka (nr. 2 markerad i orange färg i figur 18).

Delmiljöer/objekt

- Bebyggelsemiljön i Råshult med nuvarande huvudbyggnad på gamla Råshult Södregård (nr. 1 i figur 18).
- Minnessten (nr. 2 i figur 18).
- Obelisk i granit med visuell koppling till järnvägen, tillhörande anläggning med terrasseringar och trappor från monumentet ner till järnvägen. Ädelgranar och tujor (nr. 3 i figur 18).
- Monument och offentliga anordningar från 1800- och 1900-tal, ”Linnégrottan”, en låg rundel med stenar och planterade lindar, ett ”ekotempel”. (nr. 4 i figur 18).
- Monument intill Stenbrohults kyrka med en markerad plats för den äldre kyrkan där Carl von Linnés far och bror, kyrkoherdarna Nicolaus Linnaeus och Samuel Linnaeus med sina familjer, ligger begravda (nr. 8 i figur 18).
- Ett monument där man tror att Carl von Linnés föräldrar och bror är begravda (nr. 9 i figur 18).
- Restaurerad gångväg mellan Råshult och kyrkan (nr. 6 i figur 18).

Figur 18. Figuren visar karta över landskap med koppling till kognitiva landskap samt delmiljöer.

- I områdets södra del löper den ålderdomliga åsvägen ”Getaryggarna”, sannolikt med förhistoriskt ursprung som bidrar till upplevelsen av den museala miljön (nr. 5 i figur 18 ovan).

Figur 19. Den rekonstruerade Linnéstugan. Miljö nr 1.

Figur 20. Obelisk från 1860-talet till minne av Linné.

Figur 21. Anordning intill kyrkan som visar en källargrund som tillhört Stenbrohults prästgård.

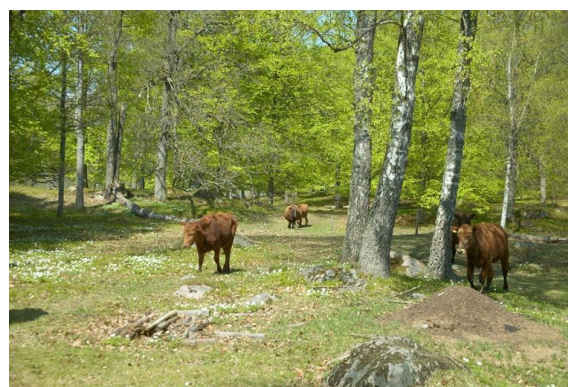
Figur 22. Den smala, slingrande f.d. häradsvägen som leder förbi Råshult.

Figur 23. Den rekonstruerade ängsladan.

Figur 24. Staty till minne av Linné intill kyrkogården.

Figur 25. Foto av odlingslandskap. Källa: RAÄ 2006.

2. Odlingslandskap med prägel innan den agrara revolutionen

Fysiska uttryck;

- Odlingslandskap i Råshult som visar strukturen av olika markslag från tiden före lagaskiftet.
- Rikedom på landskapselement, äldre markindelningar, ängs- och hagmarker.
- Brukade småflikiga åkrar samt ett antal fossila åkrar, ofta med impediment och solitärträd, åkrarna är främst lokaliserade på platån i landskapet på den västra sidan av den f.d. landsvägen.
- Stor andel ängs- och betesmark och relativt omfattande och betespåverkade utmarker.
- Terrasseringar, stenmurar, röjningsrösen, stenmurar, jordvallar, brukningsvägar, fägator, hamlade träd m.m. som berättar om kontinuiteten i brukandet.

Figur 26. Råshults odlingslandskap.

Figur 27. Flygbild över Råshults odlingslandskap. Foto: LST.

3. Sockencentrum

Fysiska uttryck;

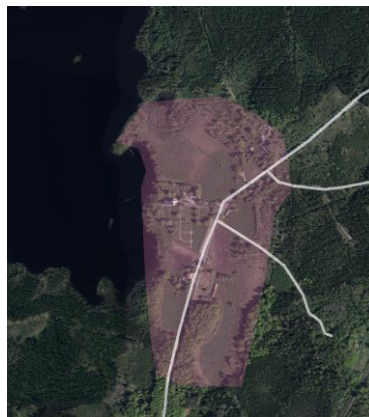
- Sockencentrum med bebyggelse och odlingslandskap med tydlig 1800-talsprägel.
- Kyrkan, uppförd år 1830, utgör en tidstypisk representant för landsortens nyklassicistiska stilideal vilka präglade kyrkoarkitekturen under 1800-talets början.
- I anslutning till den nuvarande kyrkan ligger bl.a. sockenstugan och kyrkstallar från 1800-talet.
- Lands- och byvägsnät som illustrerar Stenbrohults betydelse för socknen.
- Den kontinuerligt framvuxna bebyggelsen vittnar om byns betydelse och goda förbindelser.

Figur 28. Stenbrohults sockencentrum markerad med vit cirkel.

Figur 29. Stenbrohults kyrka som central knutpunkt i sockencentrumet. Relativt sett stora åkrar, strandhak intill Möckelns strand vittar om de jordbrukseffektiviseringar som gjordes under 1800-talet.

Figur 30. Odlingslandskap präglat av 1800-talet (relativt stora åkrar, dikningar, strandhak m.m.) Kyrkan centralt placerad på höjd i landskapet. Vägarna ansluter till kyrkomiljön.

Figur 31. Stenbrohults kyrka som central knutpunkt i sockencentrumet.

Figur 32. Den nuvarande prästgården uppfördes år 1883. Prästgården där Carl von Linne växt upp var belägen strax söder om kyrkan.

Figur 33. Kyrkan omgärdad av öppet relativt storskaligt odlingslandskap.

Figur 34. Exempel på bebyggelse med koppling till Stenbrohult som administrativt centrum. Församlingshemmet (f.d. skola) från 1800-talet, strax intill kyrkan.

Figur 35. Framtagen stenlagd medeltida vägsträckning intill kyrkan.

Figur 36. Bebyggelse i Stenbrohults sockencentrum.

Figur 37. Bebyggelse i Stenbrohults sockencentrum. Placerad tätt intill Växjövägen.

Miljö norr om kyrkan (idag utanför riksintresset)

Fysiska uttryck;

- Samlad bymiljö intill kyrkan och landsvägen med ett par äldre gårdsmiljöer med omgivande stenmurar, vårdträd m.m.

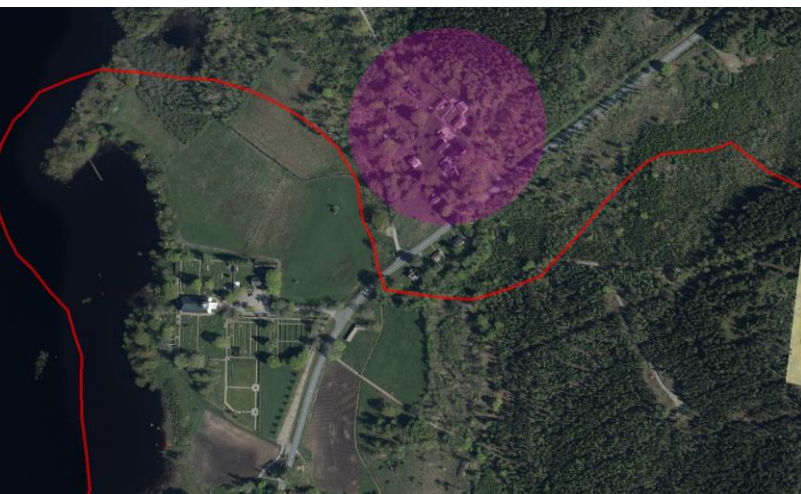
Figur 38. Miljön norr om kyrkan markerad med vit linje.

Figur 39. Bebyggelse strax norr om Stenbrohults sockencentrum.

Figur 40. Bebyggelse kopplad till kyrkan strax norr om Stenbrohults kyrka. Enligt uppgift från boende ska en gård varit historiskt kopplad till kyrkan som klockargård. Källa?

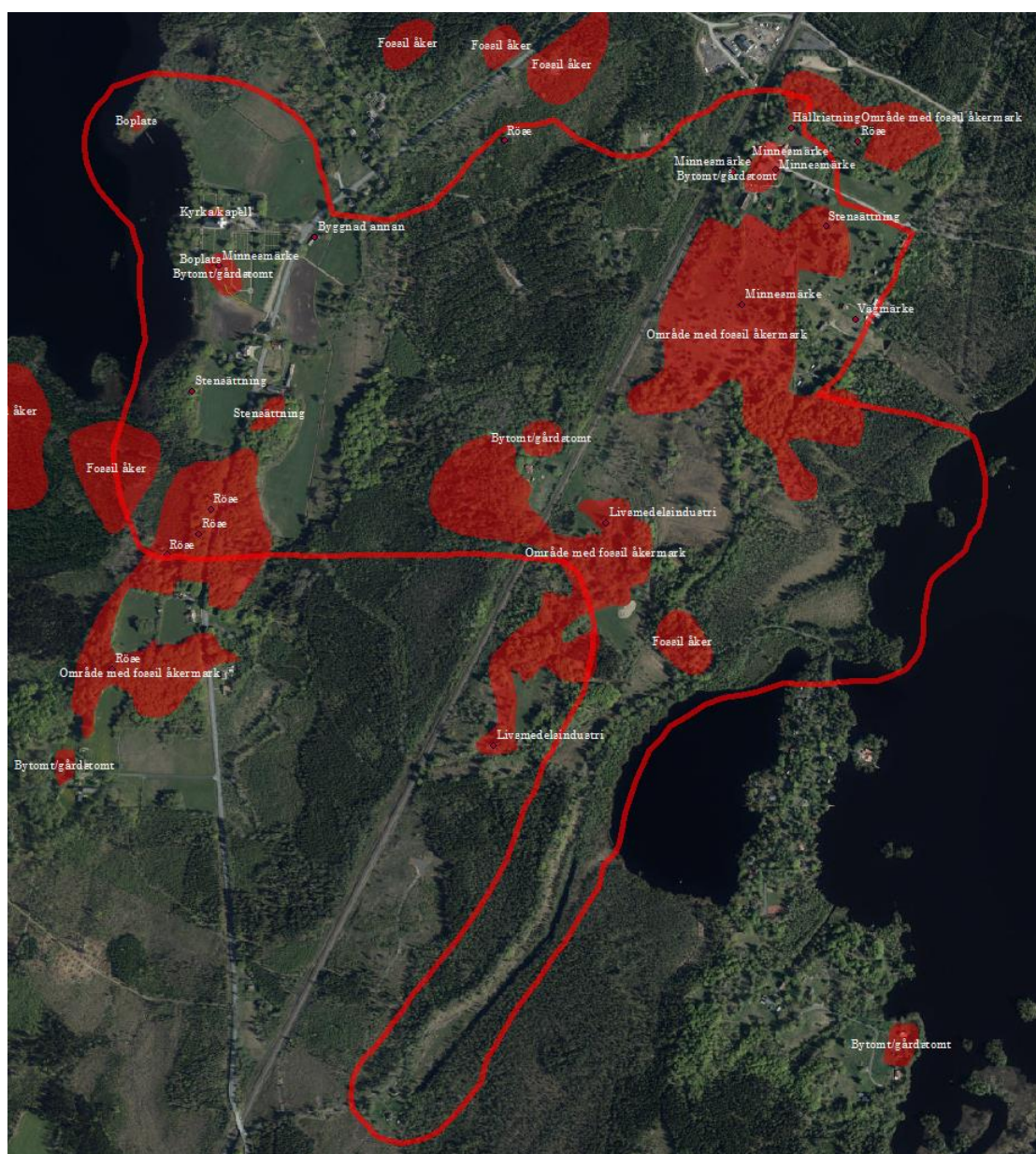
Figur 41. Bebyggelse kopplad till kyrkan strax norr om Stenbrohults kyrka.

Figur 42. Karta från 1950-talet, på kartan finns ett ålderdomshem utmärkt samt en gård vid namn Haga, (se figur 40 ovan).

Övrigt- Forntida tidsdjup/odlingslandskap

- Fornlämningarna består av gravanläggningar i form av spridda rösen och stensättningar från bronsåldern och äldre järnåldern.
- Söder om prästgården finns ett mindre gravfält, möjligen från yngre järnåldern.
- Området innehåller också lokaler med fossil åkermark, s.k. röjningsröseområden, som åtminstone delvis kan ha tillkommit under förhistorisk tid.

Figur 43. Karta som visar befintlig fornlämningssbild. Källa: FMIS 2015-11-01.

RIKTLINJER

Att ta tillvara riksintressen i planering eller projektering handlar dels om att utnyttja värdenas potential för en hållbar utveckling, och dels om att förhindra påtaglig skada. En åtgärd får, enligt miljöbalken 3 kap 6 §, inte leda till att riksintresset påtagligt skadas. Samtidigt bär ett riksintresse på resurser och möjligheter som ska tas tillvara i samhällsplaneringen. Följande riktlinjer ger ett antal exempel på hur skador kan undvikas, samt hur miljön kan vårdas, stärkas och utvecklas:

- Den utpräglade jordbruksbygden tillhör ett av riksintressets värden. Överföring av odlingsmark till skogsmark eller liknande åtgärder som ändrar miljöns karaktär av odlingsbygd kan, beroende på omfattning och lokalisering, medföra påtaglig skada.
- Fortsatt hävd av odlingslandskapets öppna arealer. Fortsatt jordbruk med åkerbruk, ängsbruk och naturvårdsinriktad betesdrift.
- Förvaltningen av Råshults odlingslandskap ska ske enligt den av länsstyrelsen fastslagna skötselplanen för natur- och kulturreseptatet.^[1]
- Bevara och tydliggöra de fysiska spåren av det ålderdomliga odlingslandskapet som tillhört Råhult och Djäknabygd, exempelvis omfattande ängs- och betesmarker, terrasserade åkrar och lövskogsdominerade utmarker.
- Bevara och tydliggöra de fysiska spåren av Linnékulten under 1800- och 1900-talet, exempelvis monument, statyer och minnesstenar.
- Ny bebyggelse bör inte uppföras på ett sätt som kan hindra eller störa upplevelsen av Råshults historiska bebyggelsestrukturer. Vidare avstyckningar bör undvikas.
- Informationsskyltarna i sockencentrat kan förbättras och utvecklas. Översyn bör ske i samråd mellan länsstyrelsens naturvårds- och kulturmiljöenhet.
- Vid ny bebyggelseetablering bör hänsyn tas till den historiskt framväxta bebyggelsestrukturen och dess byggnadsskala.
- Vidgning av Getryggsvägen eller andra åtgärder inom vägområdet som ger vägen ett mer storskaligt uttryck eller skapar barriärer mellan vägen och omkringliggande landskap kan medföra påtaglig skada.

^[1] Kulturmiljöprogrammet.

Förhållande till eventuellt världsarv

Världsarvet som föreslagits till Unesco motsvarar Råshults kulturresevat. Vid eventuellt utnämmande till världsarv buffertzön utredas. Den föreslagna utvidgade gränsen för riksintresset bedöms kunna utgöra ett exempel på en lämplig buffertzön.

Riksantikvarieämbetet arbetar i nuläget med en ny vägledning för världsarv där bland annat förhållningssätt till andra lagrum samt buffertzoner kommer att behandlas.

Förhållningssätt till utveckling inom Råshults kulturresevat

Med hänsyn till platsens höga kognitiva värden bör ny bebyggelse inte anläggas i direkt anslutning till Råshults gårdstomt. Eventuell ny bebyggelse som är relaterad till Råshult som besöksmål bedöms kunna anläggas vid infarten till området, intill nuvarande järnväg utan att miljön skadas. Denna del bedöms generellt även kunna förbättras avseende anpassning till den känsliga miljön.

Den befintliga servicebyggnaden kan sannolikt byggas ut något utan att skada riksintresset, om detta sker med hänsyn till platsens skala, färgsättning och material.

Nya funktioner med moderna inrättningar, exempelvis servicebyggnader, skyltar, belysning med mera, kan störa de kognitiva upplevelserna av de historiska dimensionerna i landskapet. Av denna anledning bör dessa placeras i ett avskilt läge, alternativt undvikas inom området. (Se även skötselplanen för

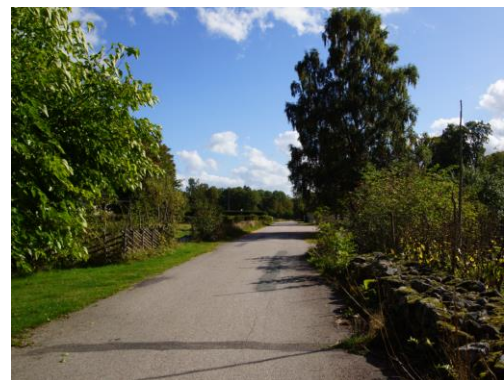
kulturresevatet).

De vägar som finns inom kulturresevatet bör kunna anpassas bättre till landskapets historiska karaktär. Asfalt kan exempelvis ersättas med limmat grus. Vidare bör vägen delvis göras smalare för att inte förta upplevelsen av landskapets historiska karaktär och platsens kognitiva värden.

Den före detta häradsvägen som löper genom Råshult bör skötas med hänsyn till de kulturhistoriska värdena.

Figur 44. Område som bedöms vara mindre känslig för anpassad exploatering markerad i rött. Underlagskarta; ortofoto och laga skifteskarta från 1841.

Figur 45. Befintliga breda asfalterade vägar bör ses över.

Vägmiljön har höga kognitiva värden och är en viktig beståndsdel för många som besöker kulturreseptatet.

Landskapet öster om ”Getåstryggen”, ner mot sjön Såganäs, bör restaureras för att bättre smälta in i det historiska landskapet och visa på den historiska markanvändningen.

Utvidgning av kulturreseptatet

I dagsläget finns planer på att utvidga kulturreseptatet genom inköp av delar av Råshults före detta Norregårds odlingslandskap. Genom att kulturreseptatet utvidgas kan mer odlingslandskap restaureras och, vidare genom skötselplanen, inkorporeras i den ålderdomliga karaktären som präglar det intilliggande landskapet.

Figur 46. Odlingslandskap intill Norregård som eventuellt kan inkorporeras i kulturreseptatet.

FÖRSLAG PÅ ÄNDRINGAR

Gällande riksintressebeskrivning

Råshult [G 5] (Stenbrohults sn)

Motivering:

Odlingslandskap i Carl von Linnés födelsebygd med komministerbostället Råshult, som visar strukturen av olika markslag från tiden före lagaskiftet, samt *sockencentrum* med 1800-talsprägel. (*Kognitiv miljö, Fornlämningsmiljö, Vägmiljö, Boställsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Komministerbostället Råshult från 1700-talet, centrum för Linnékulten. Odlingsmarken är unik, eftersom den hävdas visa inägomark och utmark, så som landskapet såg ut före lagaskiftet. Ett par kilometer därifrån härifrån av 1800-talet präglad sockencentrum med kyrka, sockenstuga, kyrkstallar och kyrkoherdeboställe. Här visas byggnadsbeståndet och åkerns arrendering på 1800-talets jord. I området ingår också fornlämningar, bl.a. tre rösen och ett gravfält som har lång tidsmässig spridning. Äsvägen "Gettryggen" har sannolikt förhistoriskt ursprung.

- Den bärande riksintressanta berättelsen bedöms vara Linnékulten och uttryck som återspeglar berättelsen om Linné som en internationellt uppmärksammas person under 1800- och 1900-talet. Miljöns kognitiva värden bör lyftas fram mer konkret i motivtexten och exemplifieras i uttryckstexten.
- Uttryck för Linnékulten omnämns men specificeras inte i nuvarande uttryck.
- Den geografiska utbredningen bör innefatta befintliga gränser för kultur- och naturreservatet. Riksintresset föreslås utvidgas.
- Vagnät som är viktiga för att förstå kulturmiljöns utveckling, exempelvis "Gettryggsvägens" historiska och geografiska struktur framgår inte i nuvarande uttryckstext.
- Odlingslandskapet kring Stenbrohults sockencentrum utgörs av stora åkerarealer vilka är rationellt brukade och framförallt återspeglar landskapet från 1800-talets skiftesreformer och 1900-talets effektivisering av jordbruket. Även bebyggelsestrukturen speglar framförallt 1800-talets utflyttningar. Riksintresset föreslås utvidgas i norr för att innesluta den bebyggelsemiljö intill kyrkan som uppkommit just under 1800-talet.
- Kyrkplatsens samband med vägen, både vad gäller placering och visuella siktlinjer, omnämns inte.
- Riksintressets namn bör ändras till Råshult - Stenbrohult.

Förslag ny riksintressebeskrivning:

Motivering:

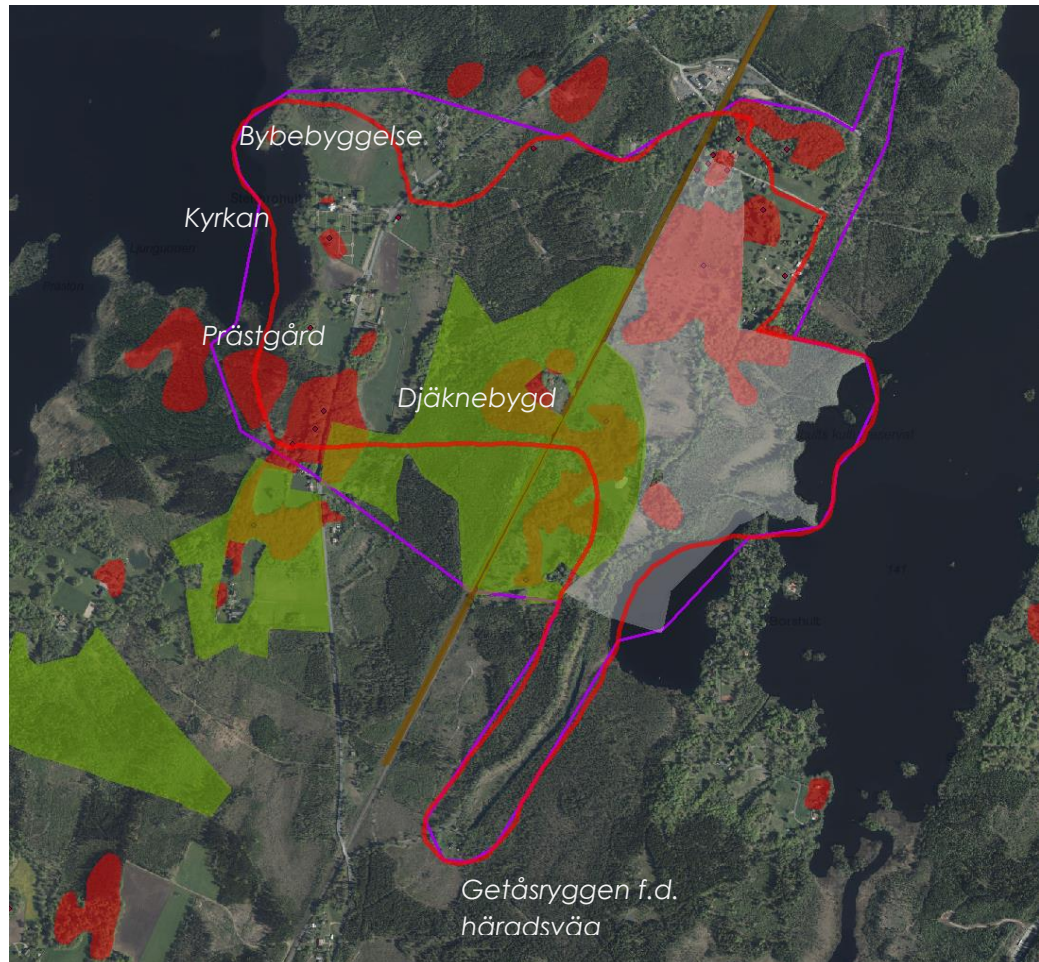
Odlingslandskap med medeltida tidsdjup i randbyggd som utgjort centrum för Linnékulten under 1800- och 1900-talet. Boställsmiljön Råshult som utgjort Carl von Linnés födelsebygd, där strukturen av olika markslag från tiden före lagaskiftet visas. Väster där om finns ett mindre *sockencentrum* med tydlig 1800-talsprägel som berättar om kyrkans centrala roll i samhället under historisk tid, samt kyrkans koppling boställsmiljön Råshult. (*Kognitiv miljö, Fornlämningsmiljö, Vägmiljö, Boställsmiljö*).

Uttryck:

Komministerbostället Råshult från 1700-talet med bebyggelse från 1700- och 1800-talet, omslutet av omgivande småskaligt, delvis restaurerat odlingslandskap med ovanligt rikt innehåll av landskapselement, äldre markindelningar, ängs- och hagmarker. Monument och miljöer som visar på de ansträngningar som gjorts för att framhäva minnet av Linné, bland annat en obelisk från 1860-talet med omgivande anläggning med visuell koppling till södra stambanan. Ett sockencentrum som visar ett byggnadsbestånd och odlingslandskap präglade av 1800-talet. Kyrka belägen på höjd i landskapet, intilliggande sockenstuga (före detta skola), kyrkstallar och boställen omgivet av öppet odlingslandskap. Platser och monument efter Linné, bland annat platsen för den före detta prästgården där Linné bott. Vagnät som visar på socknens historiska strukturer och samband, bland annat åsvägen "Getryggen" som löper på en rullstensås i nord-sydlig riktning med sannolikt förhistoriskt ursprung.

NY FÖRESLAGEN GRÄNS

Den föreslagna gränsen innefattar hela kulturreseptatet, naturresseptatet och fossila åkrar i anslutning till Råshult, större del av "Getåstryggen"/före detta häradsvägen samt bebyggelse kopplad till sockencentrum från 1800-talet.

Figur 47. Ny föreslagen gräns markerad i lila. Fornlämningar ses markerade med röd polygon, naturresseptat med grönt, kulturreseptat i vitt.

Råshults by

KONSEKVENSER

En ändring av riksintressebeskrivningen lyfter tydligare fram riksintressets värden. Ändringen bedöms innebära begränsade effekter för hantering av plan- bygglovs eller tillståndsärenden inom riksintresset. Sambanden mellan kyrkan och Råshult lyfts fram tydligare, och kan få konsekvenser för eventuella åtgärder längs med den väg som historiskt sett förbundit dessa platser.

En ändring av riksintressebeskrivningen innebär också att de monument som uppförts till minne av Linné får högre prioritering. Detta kan på sikt påverka skötselplanerna för de befintliga natur- och kulturreseervaten. Exempelvis är kulturreseervatets skötselplan att ytan vid den så kallade obeliskens ska eftersträva att efterlikna 1700-talet så långt det är möjligt, det vill säga inte att återskapa den park som anlades under 1860-talet.

KÄLLFÖRTECKNING

Johannisson, Karin, "Naturvetenskap på reträtt", Lychnos 1981

Höglin, Stefan Agrarhistorisk landskapsanalys, Kronobergs län. Länsöversikt. Raä 1998

Franzen, Olle, "Hur Linnébilden formades", Svenska Linnésällskapets Årsskrift 1963

Lars-Olof Larsson (red), Linné – en småländsk resa (2006)

Lindroth, Sten, "Linnékulten" i Fru Lusta och Fru Dygd (Stockholm, 1957)

Länsstyrelsen i Kronobergs län. 2002. Beslut. Bildande av kulturresevatet komministerbostället Råshult i Stenbrohult socken, Älmhults kommun. Ärendenr 231-5016-02. Kronobergs Natur, Naturvådsprogram för Kronobergs län, 1989

Länsstyrelsen i Kronobergs län, Ekstam, U. & Forshed, N., Råshult under Linnés tid (2006)

Länsstyrelsen Uppsala län, Skötselplan för Linnés Hammarby 2007-05-13 Dnr: 435-11345-05

Odelberg, Wilhelm, "Linnaeus redivivus", Taxon 25(1) feb. 1976

Trafikverket, Väg 600, Älmhult - Mölleryd, Delen Gång- och cykelväg Stenbrohult kyrka, Älmhults kommun, Kronobergs Län Plan- och miljöbeskrivning, Projekt nr: 87 733 331

Lantmäteriet, Historiska kartor:

Laga skifteskarta över Råshult 1841. Lantmäteriets forskningsarkiv i Gävle.

Webbsidor

Populär Historia, artikeln "En smålänfs blomsterprins". Tillgänglig:

<http://www.popularhistoria.se/artiklar/en-smalandsk-blomsterprins/> [Hämtad: 2015-xx-xx]

Uppsala universitet, On Line Linné: Tillgänglig: <http://www.linnaeus.uu.se/online/> [Hämtad 2015-x11-01.]

Länsstyrelsen i Kronobergs län Regionalt Kulturmiljöprogram. Tillgänglig:

<http://lansstyrelsen.se/KRONOBERG/SV/SAMHALLSPLANERING-OCH-KULTURMILJO/KULTURMILJOPROGRAM/Pages/default.aspx> [Hämtad: 2015-xx-xx]

Hagberg, Knut, "Den linneanska traditionen" Svenska Linnésällskapets Årsskrift 1941. Tillgänglig: <http://www.linneshult.se/index.cfm?pg=15> [Hämtad 2015-xx-xx]

FMIS, Riksantikvarieämbetet. Tillgänglig: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html> [Hämtad: 2015-xx-xx]

Länsstyrelsen i Kronobergs län, Skötsel- och åtgärdsplan för kulturresevatet Komministerbostället Råshult Stenbrohults socken, Älmhultskommun BESLUT BILAGA 1, Datum 2012-02-16.

Tillgänglig:

<http://www.lansstyrelsen.se/kronoberg/SiteCollectionDocuments/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/Reviderad%20sk%C3%B6tselplan%202012/Skotselplan-Rashult.pdf> [Hämtad: 2015-11-01]

